

Originalni naučni rad

UDK: 821.163.41.09-32 ПАНТИЋ М.

159.42:[028.8:615.85

DOI: 10.5937/zrffp55-53512

EMOCIJSKO ČITANJE PRIČE *MEĐU ZVERIMA* MIHAJLA PANTIĆA

Davor PISKAČ¹

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Odsjek za kroatologiju
Zagreb (Hrvatska)

¹ dpiskac@fhs.hr; <https://orcid.org/0000-0003-2507-1799>

Primljen: 17. 9. 2024.
Prihvaćen: 10. 3. 2025.

EMOCIJSKO ČITANJE PRIČE *MEĐU ZVERIMA* MIHAJLA PANTIĆA

Ključne riječi:
Mihajlo Pantić;
emocijsko
(terapijsko) čitanje;
konceptualna
metafora;
simboličko
modeliranje;
MED ciklus.

Sažetak. Cilj ovog rada je pokazati kako emocijsko i/ili terapijsko čitanje omogućuje čitateljima da postanu svjesni vlastitih emocija kroz interakciju s književnim tekstom, čime tekst postaje alatom za emocionalni rast i razvoj. Takvo se čitanje predstavlja kao drugačiji (novi) pristup čitanju književnog teksta, koji se razlikuje od estetski motiviranog ili isključivo zabavi usmjerenog čitanja. Naglasak se stavlja na pragmatične, biblioterapijske funkcije teksta, čime se ovaj pristup razlikuje od tradicionalne književne kritike, a otvara i neke nove mogućnosti u domeni teorije književnosti. Metoda se fokusira na emocije koje tekst pobuđuje kod čitatelja te koristi tehnike poput razumijevanja konceptualnih emocijskih metafora, simboličkog modeliranja i MED ciklusa, temeljenog na kognitivnoj psihoterapiji. Nadalje, rad ističe važnost promatranja emocija kao simbolički generaliziranih komunikacijskih medija koji povezuju sistem književnosti s psihološkim sistemom čitatelja.

Svi su navedeni koncepti prikazani kroz biblioterapijsku analizu Pantićeve priče *Među zverima*, koja je odabrana zbog svoje prikladnosti za terapijsko čitanje s obzirom na jasne veze između misli, emocija i životnih odluka glavne junakinje—što je, ujedno, i smisao terapijskog čitanja. Osim toga, rad u zasebnom poglavlju iznosi ključne osobine potrebne voditelju emocijskog (terapijskog) čitanja kako bi proces bio funkcionalan i etički.

Emocijsko i/ili terapijsko se čitanje razlikuje od čitanja zabave radi, isto kao što se razlikuje i od strukom usmjerenog književnokritičkog i književnopovijesnog čitanja.² Književno se djelo čita po određenoj metodologiji, ali ne da bismo samo „skratili vrijeme i zabavili se” ili iz perspektive povijesti književnosti ili poetike kojoj književno djelo pripada. Profesionalni čitatelji poput znanstvenika, nastavnika, književnih kritičara itd. vrlo relevantnima smatraju paratekstualne podatke zato što mogu dublje i temeljitije objasniti poetiku književnoga djela (Žunković, 2022, str. 119). Takvo čitanje najčešće dovodi do boljega razumijevanja književnosti općenito, a osim toga, prikupljeno znanje otvara mogućnost za stjecanje još više znanja. Često se primarno temelji na razumijevanju estetskih funkcija književnosti (Piskač i Marinčić, 2024, str. 206). Na taj se način sustavi književnosti i znanost o književnosti još više i još bolje razvijaju.

S druge strane, ukoliko imamo ciljano pragmatičnu funkciju književnosti kao što je to, primjerice, emocijsko-terapijska funkcija, njoj estetska funkcija

² Iako se termini „emocijsko čitanje” i „terapijsko čitanje” ne rabe kao sinonimi u znanstvenoj literaturi, mogu imati isti cilj i učinak na čitatelja. S obzirom na to da se radi o novom obliku čitanja, predlaže se daljnja rasprava o opravdanosti ili neopravdanosti uporabe tih termina kao sinonima u kontekstu biblioterapije.

Razlika je u tome što je cilj terapijskog čitanja neki oblik psihoterapijskog i/ili savjetničkog rada i odvija se u strukturiranom „terapijskom” okviru (Bruneau, 2014). S druge strane, emocijsko čitanje može biti intuitivno i ne mora biti usmjereno na psihoterapiju i/ili savjetovanje, nego samo „prepoznavanje” emocija. Primjerice, postoji i termin „refleksivno čitanje”, koji možda bolje opisuje proces „čitanja emocija” jer implicira metodu čitanja koja uključuje samosvjesnu refleksiju čitatelja o vlastitim emocijama, no ne uključuje terapijski dio (Sproles, 2019). Zbog toga kad emocijsko čitanje uključuje svjestan i strukturiran rad na emocijama i osobnom razvoju, te ima isti cilj kao i terapijsko čitanje, predlaže njihova uporaba kao sinonima, ali samo u kontekstu biblioterapije.

Naime, dodatna se rasprava predlaže zbog konotacija koje nosi riječ „terapijsko” zato što se u psihologiji i medicini terapija odnosi na profesionalno vođene tretmane za dijagnosticiranje i liječenje mentalnih i fizičkih bolesti. Zbog toga otvaranje rasprave o upotrebi ovog termina—ali i nekih drugih, poput termina biblioterapija—ukazuje na potrebu za jasnim razlikovanjem između terapijskih praksi i onih koje se mogu koristiti u samopomoći ili osobnom razvoju, a sve s ciljem izbjegavanja uporabe terminologije koja može stvoriti nerealna očekivanja ili potencijalno naštetiti klijentima/čitateljima (Op. a.).

nije primarni cilj, ne želi nužno razvijati književnost kao sustav, nego uz pomoć književnoga djela otkriti čitateljeve emocije. U takvome čitanju ekstenzivno i kontekstualno znanje o književnom djelu može stvoriti predrasude i zapravo ograničiti slobodu emocionalnoga izražavanja pojedinoga čitatelja (Piskač i Marinčić, 2024, str. 205).

To ne znači da terapijsko čitanje ne pridonosi razvoju književnosti uopće. Ono, naime, potiče promicanje čitanja, povećava interes za psihološku karakterizaciju književnih likova, razvija interdisciplinarni pristup književnosti. S obzirom na to da je gotovo univerzalno primjenjivo, može afirmirati književnost i onima koji za nju ne mare koliko bi trebali i mogli.

Isto tako važno je istaknuti kako se terapijsko čitanje u velikoj mjeri oslanja na *refleksivno čitanje*, ali se i razlikuje od njega. Naime, refleksivno čitanje predstavlja ključnu paradigmu koja omogućava novi pristup istraživanju značenja u književnim djelima tako što otkriva značenja koja nisu nužno „namjerno planirana od strane pisca”. Odnosno, do takvih „neplaniranih” značenja čitatelj dolazi sam „kroz spontanu igru značenja ili interakciju između pisanja (teksta) i čitanja” (Onega & Landa, 1996, str. 31). Na taj način čitatelj može sam pridati neka značenja tekstu kojih u tekstu nužno nema, ali da se ipak ne zabrazdi u *nadinterpretaciju* (Eco, 1990, str. 67). No refleksivno je čitanje samo jedan dio terapijskoga čitanja zato što ono sadrži i „metodičku” komponentu koja se oslanja na dva modela iz dvaju psihoterapijskih pristupa: *čisti jezik iz simboličkoga modeliranja* (Lawley & Tompkins, 2000, str. 51) i *kauzalitet misao-emocija-ponašanje* iz kognitivne terapije (Dryden & Neenan 2004, str. 9–10).

Ukratko, radi se o posve novom načinu čitanja, analize i interpretacije književnog teksta, koji čak može funkcionirati i kao alternativa klasičnom pristupu književnoj kritici. Cilj je terapijskoga čitanja uz pomoć konceptualnih emocijskih metafora, simboličkoga modeliranja i MED ciklusa, koji se temelji na kognitivnoj psihoterapiji, putem refleksije na temelju pročitanaoga čitatelju otkriti njegove emocije, koje se elicitiraju i potiču upravo takvom metodom čitanja.

Emocije i sustav književnosti

Emocije s književnošću povezuje snažan osobni unutrašnji doživljaj književnoga teksta koji, iz kognitivističke perspektive, zamišljanjem u psihi čitatelja potiče nastanak emocija.³ Premda je književni tekst fikcionalna kategorija, emocije i osjećaji koji se pri čitanju u nama javljaju za nas jesu stvarni i zaista nas mijenjaju (Žunković, 2022, str. 11).

³ Kognitivistička perspektiva spram odnosa emocija i osjećaja, koja se zastupa i u ovome radu, ide za Grantovom tvrdnjom da osjeti igraju višestruku ulogu u našim emocionalnim životima. Oni ne samo da čine sve naše emocije nego i strukturiraju našu cjelokupnu emocionalnu povezanost sa svijetom (Grant, 2008, str. 68).

Problem je u tome što se emocije isto tako na drugačiji način percipiraju unutar psihičkih sistema svijesti, pa ne možemo sa sigurnošću znati jesu li to iste emocije koje se „nalaze” i u književnom djelu, ponajprije zato što se psihički sistemi razlikuju od sistema književnosti (Baraldi et al., 2021, str. 182). Ukoliko promatramo književnost i psihički sistem kao zasebne sisteme, suočeni smo s tri mogućnosti pripadanja emocija, pa one u tome smislu mogu pripadati ili piscu ili tekstu ili čitatelju. Svaka od tih instanci može deklarirati posve različite emocije s obzirom na medij koji ih povezuje, a to je književno djelo. Odnosno, pisac pišući može na umu imati jednu emociju, potom sama struktura teksta i stil pisanja mogu otvarati posve druge mogućnosti kodiranja emocija, a čitatelj opet može doživljavati emocije kako mu je po volji. Gotovo da nema mogućnosti da se uspostavi nekakav „emocijski konsenzus” između autora, teksta i čitatelja. Takva se isključivost nameće zbog operativne zatvorenosti psihičkog sistema pisca, sistema književnosti i psihičkog sistema čitatelja (Piskac i Marinčić, 2024, str. 91)

Svaki od tih *autopoietičkih sistema* funkcionira kao zaseban i jedinstven sistem koji se ne može jednoznačno objasniti iz drugih sistema (Baraldi et al., 2021, str. 235). No, u današnjem svijetu, gdje disciplinarne granice sve više blijede, intuitivno osjećamo potrebu za sintezom znanosti i umjetnosti, a to ujedno znači i prekoračivanje granica različitih sistema.⁴ Niklas Luhmann, u svom djelu *Soziale Systeme* iz 1984. godine (Luhmann, 1984), artikulira ovu potrebu kroz teoriju društvenih sistema koja sugerira kako sistemi emitiraju informacije u svoju okolinu koje drugi sistemi mogu koristiti kao energiju za svoju autopoiezu (Baraldi et al., 2021, str. 189).

Poteškoća je „samo” u tome što su autopoietički sistemi zbog specifičnoga koda (Baraldi et al., 2021, str. 232) operativno zatvoreni, što znači da u njih nikakva operacija drugih sistema ne može ući, a niti izaći iz njih.⁵ No u isto vrijeme

⁴ Toj je perspektivi podosta pridonio i kontroverzni rad Jonaha Richarda Lehrera (1981.), koji je gotovo *pod svaku cijenu* htio utvrditi postojanje veza između estetičkoga razumijevanja književnosti i neuroznanosti. Mnogi su znanstvenici opovrgavali neke njegove tvrdnje, no ono oko čega su se znanstvenici poput Patricka Colma Hogana, uvaženoga znanstvenika koji piše o odnosima između naracije i emocija, ipak mogli složiti s Lehrerom jest njegova tvrdnja u knjizi *Proust Was a Neuroscientist* (Lehrer, 2008) da svaki opis mozga koji čita, ukoliko se čin čitanja zaista želi razumjeti, zahtijeva objašnjenja i s područja književnosti kao umjetnosti te s područja psihologije i neuroznanosti (Hogan, 2011, str. 11). To se pokazalo ne samo mogućim nego i potrebnim (Žunković, 2022, str. 37).

⁵ Primjera radi, ljudi koriste kompjutorske programe kako bi komunicirali s kompjutorskim sistemom, kompjutorom, ali nitko ne rabi kompjutorski program za bilo koji drugi tip komunikacije s bilo kojim drugim sistemom. Tim se programima pišu kodovi koji mogu stvarati npr. pjesništvo, no to nisu jezici književnosti (Drymonitis, 2023). Npr. nema književnosti napisane na Pythonu, Javi ili PHP-u. Ovdje naveden Drymonitisov članak, *Live Coding Poetry: The narrative of code in a hybrid musical/poetic context*, bavi se književnim i umjetničkim atributima koda, kao i pokušajima kombinacije živog kodiranja pjesništva, ali ne iz kodiranja u glazbenom kontekstu, istražujući kako bi se moglo kombinirati kodiranje poezije s glazbom te na koje tehničke izazove treba obratiti pažnju.

oni su i otvoreni prema svojoj okolini zbog toga što ovise o razmjeni energije i građe s okolinom, pa bez okoline ne bi mogli postojati. Kako bi se taj jaz premostio, sistemi razvijaju *programe* koji sadrže specifične *simbolički generalizirane komunikacijske medije* koji omogućavaju prenošenje jedne i samo jedne operacije između dva ili više sistema, ali što vrijedi za tu specifičnu operaciju najčešće ne vrijedi i za ostale operacije koje bi se mogle odvijati između istih sistema (Baraldi et al., 2021, str. 181).

Dakle, interakcija između sistema je moguća zahvaljujući *simbolički generaliziranim komunikacijskim medijima* kao specijaliziranim strukturama koje osiguravaju vjerojatnost uspjeha komunikacije između različitih sistema. Takvi mediji nastaju unutar jednoga sistema, no stvaraju mogućnost prihvatanja informacija iz drugoga sistema (Baraldi et al., 2021, str. 229). Zanimljivo je i važno znati da se i emocije mogu shvatiti kao *simbolički generaliziran komunikacijski medij*. To otvara put mogućnostima da sistemi svijesti, kao zasebni sistemi, mogu rabiti sistem književnosti, kao potpuno drugi i drugačiji sistem s posve različitim kodovima, kao sredstvo za bolje razumijevanje ljudskih emocija (Piskač i Marinčić, 2024, str. 81).⁶

Sada se otvara pitanje: na koji način možemo „dekodirati” emocije u književnom tekstu tako da se pronade „zajednički emocijski nazivnik” između psihičkih sistema i sistema književnosti? Patrick C. Hogan predlaže neke mogućnosti. Kaže da čita li se „drugačije”, odnosno vrlo pomno i polako, književnost se može shvatiti i kao skup „uputa” ili, točnije rečeno, (programskih) mogućnosti koje jedan sistem omogućava drugim sistemima, odnosno književnost psihičkome sistemu. Hogan tvrdi da književnost nudi mogućnost *simuliranja emocionalnoga iskustva* u čitatelja, pa kad u tom uspije, može u čitatelju proizvesti vrlo složeno i stvarno emocionalno iskustvo koje psihički sistemi mogu prihvatiti, psihologija kao znanost objasniti (Hogan, 2011, str. 22), a psihoterapeuti prenijeti u svoju terapijsku praksu. Takvim se čitanjem književnoga teksta mogu u čitatelju elicirati emocije koje uopće ne moraju biti slične ili povezane s emocijama koje je osjećao autor u trenutku pisanja ili koje se predstavljaju tekstom, nego čitatelj može razviti svoju emociju ili čak set emocija koje su za njega potpuno stvarne, a

⁶ Naime, zanimljivo je da Niklas Luhmann, otac teorije sistema i teorije autopoietičkih sistema, nije povezivao emocije i komunikaciju. Njegovi kritičari to ponekad nazivaju „slijepom pjegom” u Luhmanovoj teoriji i objašnjavaju kako je više bio zaokupljen opisom vanjskih učinaka komunikacijskih procesa društvenih sistema nauštrb emocija kao njihove stvarne pokretačke sile (Ciompi, 2004, str. 25). Premda Luhmann ne pridaje previše pozornosti emocijama te još uvijek ne postoji apsolutni konsenzus oko uloge emocija kao emocijski generaliziranoga medija, većina se meritornih znanstvenika ipak slaže oko toga da se emocije mogu shvatiti kao komunikacijski generalizirani medij. Naime, upravo su emocije strukture koje osiguravaju vjerojatnost uspješne komunikacije, odnosno čine vjerojatnim da će selekcija koju je napravila jedna osoba uključena u komunikaciju biti prihvaćena od strane druge osobe (Riese, 2011, str. 66). Njegovi kasniji kritičari ipak zaključuju kako emocije pripadaju komunikaciji (Stenner, 2004, str. 160), te se mogu promatrati kao komunikacijski generalizirani mediji koji mogu prekoračiti granice sistema.

za koje ima osjećaj da su do njega doprle zahvaljujući književnom tekstu. Naime, fikciju već i po samome nazivu ne doživljavamo kao stvarnu, ali emocije koje se pri čitanju u nama javljaju jesu stvarne, mi ih doživljavamo, osjećamo ih, one nas mogu i oblikovati i mijenjati.

Simboličko modeliranje

Sada kada smo ukazali na mogućnost da „zajednički nazivnik u kodu” postoji, važno je odgovoriti na pitanje: na koji način možemo „pronaći” emocije u književnome tekstu i potaknuti da iz sistema književnosti „prijeđu” u naš psihički sistem? U tome nam smislu može pomoći razumijevanje kako funkcioniraju *konceptualne metafore* (Piskač i Marinčić, 2024, str. 104), no samo razumijevanje konceptualnih metafora neće posve pomoći, pa ih stoga moramo uporabiti uz pomoć tehnike *simboličkog modeliranja* (Piskač i Marinčić, 2024, str. 119). Temeljnu su knjigu o simboličkome modeliranju napisali James Lawley i Penny Tompkins: *Metaphors in Mind. Transformation through Symbolic Modelling*. Svoju su metodu simboličkoga modeliranja utemeljili na razumijevanju konceptualnih metafora, kako su ih George Lakoff i Mark Johnson objasnili u svojoj knjizi *Metaphors We Live by* (1980), pa su čak i jedno poglavlje u svojoj knjizi istoimeno naslovili.⁷

Simboličko modeliranje strukturira konceptualne metafore u *metaforički horizont čitatelja* (Piskač i Marinčić, 2024, str. 129, prema Lawley & Tompkins, 2000, str. 17), koji sadržava repertoar metafora i s njima povezanih čitateljevih emocija. Na temelju se simboličkog horizonta vrlo jasno može zaključiti što čitatelj zaista osjeća, pa čak i što misli. Dakle, simboličko čitanje je psihoterapijska metoda koja pomaže pojedincima, sudionicima terapije čitanjem pri osvještavanju svog osobnog *simboličko-metaforičkoga horizonta*. Pomaže sudionicima uočiti svoje osobne konceptualne metafore izrečene putem opisa tijela (osjeta) i odnosa tijela prema okolini te ih povezati s emocijama. Preciznije rečeno, rabe se *emocijske konceptualne metafore*, čija je svrha prikazivanje emocija.⁸

⁷ Lakoff i Johnson su objasnili kako metafora nije samo jezični fenomen, već temeljni aspekt našeg razmišljanja i djelovanja. Prema njihovim istraživanjima, naš konceptualni sistem, koji oblikuje naše misli i akcije, u velikoj se mjeri temelji na metafori. Ukratko, prema onome što oni tvrde, mnogi aspekti našeg razmišljanja, iskustva i svakodnevnih akcija su pitanje konceptualnih metafora i njihove realizacije (Hajdarević, 2015, str. 289).

⁸ U svojoj knjizi *Metaphor and Emotion, Language, Culture, and Body in Human Feeling* objavljenoj 2000. godine (prošireno izdanje je objavljeno 2003.), Zoltan Kövecses revidira neke svoje ranije navode o odnosu emocija i metafora te kaže kako izvori domena koji su namijenjeni isključivo za konceptualizaciju domene emocija kao takvi ne postoje, pa tako ne postoje niti metafore koje se rabe isključivo i samo za emocije. One uvijek imaju dvije domene: jedna je domena „konceptualnih materijala”, koje koristimo i u drugim dijelovima našeg konceptualnog sistema, a druga, ciljna, je emocijska. Poenta je u tome da se ona ne mora nužno rabiti samo za emocije, nego se izvorna domena može preslikati i na neko drugo područje života. Unatoč tome, kaže da su neki izvori domena ipak pogodniji za izražavanje

Samu primjenu, u smislu metode, konceptualnih metafora u psihoterapiji Lawley i Tompkins su modelirali prema radu Davida Grovea 1980-ih, koji je prvi stvorio i vrlo uspješno rabio metodu tzv. *čistog jezika* (*clean language*).⁹ Ukratko rečeno, *simboličko modeliranje* koristi klijentove emocijske (konceptualne) metafore i simbole te njegov način govora o njima kako bi mu uz pomoć čistoga jezika rastumačio njegove osobne emocije (Lawley & Tompkins, 2000, str. IX–X).

Simboličko modeliranje prilagođeno terapijskom čitanju

S obzirom da se razgovor s klijentima na psihoterapiji razlikuje od razgovora s čitateljima o književnim likovima (koji nisu živi ljudi i kojima ne možemo postavljati pitanja), simboličko se modeliranje mora prilagoditi razgovoru o tekstu. Zbog toga se u kontekstu *terapijskoga čitanja*¹⁰ simboličko modeliranje modificira kako bi se prilagodilo jedinstvenim izazovima koje predstavlja književni tekst (Piskač i Marinčić, 2024, str. 233). Naime, književni likovi, iako fiktionalni, djeluju kroz verbalno izražene metafore koje su jedini način komunikacije emocija s čitateljem. S obzirom na to da književni likovi ne mogu komunicirati neverbalno ni odgovarati na pitanja, čitatelji se moraju osloniti na tekst kako bi interpretirali njihove misli i osjećaje. Takva interakcija s tekstem zahtijeva od čitatelja da zauzme aktivnu ulogu u dešifriranju konceptualnih emocijskih metafora predstavljenih tekstem. Poanta je u tome da čitatelji „osjećaju” kao da analiziraju i interpretiraju emocije književnih likova, no u stvarnosti razgovaraju o svom osobnom metaforičkom

emocija od drugih, te time ipak otvara mogućnost i konceptualnih emocijskih metafora koje proizlaze iz utjelovljenih iskustava (Kövecses, 2000, str. 49).

Dakle, metafore koje proizlaze iz tjelesnih iskustava te odnosa tijela prema okolini mogu izražavati različite koncepte, ali kako u sebi sadrže vrlo jasnu mogućnost izražavanja emocija, emocije ćemo najčešće izražavati upravo takvim „emocijskim” metaforama. Kako one u praksi funkcioniraju Kövecses objašnjava na cijelome nizu primjera. S druge strane, postojanje bi emocijskih metafora kao takvih bilo vrlo izvjesno zato što se taj termin široko rabi u različitoj stručnoj i znanstvenoj literaturi različitih znanosti pa se čak može i klasificirati, kako to navodi članak *Conceptual metaphor related to emotion* (Agus, 2013, str. 205), koji kaže da ima osam razina ekspresije emocija putem emocijskih metafora.

⁹ Radi se o metodi razgovora između psihoterapeuta i klijenta. Koristi se u psihoterapiji, coachingu i raznim oblicima savjetovanja i osobnog razvoja, a temelji se na principu postavljanja pitanja koja su „čista”, odnosno koja sadrže vrlo malo ili nimalo sugestija, pretpostavki ili interpretacija od strane terapeuta ili coacha. Cilj je omogućiti klijentu da istraži svoje unutarnje iskustvo i značenje kroz svoje vlastite riječi i metafore, minimizirajući utjecaj terapeuta na taj proces.

¹⁰ S obzirom na to da ima mnogo vrsta terapijskoga čitanja, ovdje ćemo se baviti prije svega tzv. literarnom biblioterapijom. „Standardna” se biblioterapijska metoda temelji na pomoći čitatelju da stekne *uvid* putem *identifikacije* i *katarze*. Literarna biblioterapija ide drugim putem do stjecanja uvida—interdisciplinarno integrira nekoliko različitih područja: *teoriju konceptualne metafore*, metodu *simboličkog modeliranja* te neke od temeljnih postavki *kognitivne terapije* (Piskač i Marinčić, 2024, str. 185).

horizontu, a da toga skoro nisu niti svjesni (Piskač i Marinčić, 2024, str. 234). Na taj način sami sebi tumače svoje emocije, ali imaju osjećaj da tumače emocije književnih likova.

U tome smislu cilj terapijskoga čitanja nije točno „pogoditi” što književni likovi misle i/ili osjećaju, što zapravo nije niti moguće, nego projicirati životno emocijsko iskustvo sa čitatelja na književni lik (Piskač i Marinčić, 2024, str. 237). Čitatelji se na taj način „stavljaju u cipele” likova i pokušavaju empatizirati s njihovim iskustvima koristeći se vlastitim životnim iskustvom (te pri tome ostaju zaštićeni od neželjenoga emocijskoga razotkrivanja—što je velika prednost ove metode). Odnosno, tako i čitatelj i tekst postaju jedan drugome i *analitičar* i *analizirani* (Wright, 2003, str. 17 i 130, prema Lacan, 1977). To se može postići zato što konceptualne emocijske metafore u tekstu mogu povezati svijet književnog djela sa svijetom čitatelja. Odnosno, pri konceptualnom preslikavanju tjelesnih osjeta književnih likova na *moguće* emocije, čitatelj može prema svome iskustvu tijela i okoline u kojoj se njegovo tijelo nalazilo osjetiti emocije—vrlo konkretno i stvarno (Piskač i Marinčić, 2024, str. 113). Razumijevanje kako su emocije nastale i kako na nas utječu drugi je dio terapijskoga čitanja, čime se bavi MED ciklus (Piskač i Marinčić, 2024, str. 223).

MED ciklus

MED ciklus je čitanju prilagođena metoda koja dolazi iz kognitivne terapije, a temelji se na uočavanju kauzaliteta misli, emocija i životnih izbora (Dryden & Neenan 2004, str. 9–10).¹¹ Pitanje *značenja* je zajednički nazivnik, odnosno fenomen kojim se bave i književnost i kognitivna psihologija: istražuje načine na koji razmišljanje dovede do kreiranja značenja. U tome se smislu teorijom književnosti i kognitivnim znanostima bave Siegfried Schmidt (1968) i Robert de Beaugrande (1980). Književnost i kognitivnu psihologiju spajaju pojmovima i ključnim riječima poput: *značenje*, *kontekst*, *evociranje*, *prihvaćanje*, *slika* itd. Preciznije, iz perspektive kognitivne psihologije pokušavaju odgovoriti kako književnost korespondira s pitanjima mentalnoga jezika, emocija i značenja (Gavins & Steen, 2003, str. 168).

Na temelju onoga što pripovjedač kaže ili književni lik konceptualnim metaforama govori sam za sebe, mogu se vrlo jasno otkriti njegove misli. Potom se tako izlučene misli povezuju s mogućim emocijama. Na kraju se promatra jesu li misli i emocije u skladu s ponašanjem glavnoga lika. S obzirom na to da su u

¹¹ Sanders i Wills su 2005. objavili knjigu *Cognitive Therapy: An Introduction*, koja donosi teoriju kognitivne terapije, model i strukturu. Izvršna je kao udžbenik zato što započinje povijesnim uvodom u Beckov izvorni model, potom se bavi radnim odnosom terapeuta i klijenta te ima empirijski pristup s nizom jasnih i zanimljivih primjera (uglavnom o depresiji i anksioznosti) (Sanders & Wills, 2005).

književnom tekstu uglavnom „izravno” opisani događaji, a emocije puno rjeđe, može se poći od analize događaja i povezivanja događaja s mislima, što se onda opet na kraju može povezati s emocijama. MED ciklus kaže da se radi o cikličkome kretanju misli, emocija i događaja u književnome tekstu i da će jedno neminovno upućivati na drugo, bez obzira od čega počeli.

Voditelj terapijskoga čitanja

Voditelj terapijskoga čitanja je osoba koja provodi proces stvaranja metaforičkoga horizonta u drugih čitatelja i pri tome rabi tzv. *čisti jezik* (Lawley & Tompkins, 2000, str. 51). Voditelj ne mora biti psihoterapeut (ili psihoterapeutkinja), premda je to poželjno. Voditelj može biti netko tko ima ekstenzivno znanje iz književnosti, a u smislu psihologije mora moći razumjeti što su emocije, kako nastaju i kako utječu na naše ponašanje. Kao stručnjak za književnost može pronaći i preporučiti određeni tekst, a potrebno mu je i poznavanje teorije književnosti kako bi mogao prepoznati konceptualne emocijske metafore. Isto tako treba učiniti sve kako bi izbjegao *nadinterpretaciju*¹², odnosno da u tekstu vidi „ono čega u tekstu nema” (Piskač & Marinčić, 2024, str. 167). Mora dobro razumjeti što su emocije i kako nastaju te razviti sposobnost komunikacije o emocijama kako bi se sudionici terapijskoga čitanja osjećali ugodno i sigurno.

U terapijskome čitanju imamo sudionike terapije (ili čitatelje), ali nema „živoga” klijenta, nego je svaki od čitatelja ujedno „terapeut” književnom liku („fiktionalnom klijentu”). S obzirom na to da književni likovi nisu stvarne osobe, nemaju stvarni psihološki razvoj niti kompleksnost koju imaju stvarni ljudi, njihove su reakcije, misli i osjećaji često usmjereni prema razvoju radnje ili naglašavanju određene teme ili poruke u djelu. Prikazani su samo unutar okvira književnoga djela, što znači da čitatelji imaju pristup samo onim informacijama koje se nalaze u djelu. Književni se lik može i smije interpretirati samo na toj osnovi, te u terapijsko čitanje ne treba uvoditi ništa što se nalazi izvan teksta koji se čita, nikakav paratekst, podatke o životu pisca ili slično.¹³

¹² Nadinterpretacija se vrlo lako može dogoditi brzopletom čitatelju koji ima prenaplašenu želju da dokaže nešto čega u tekstu nema, pa odmah skače na zaključak. Izvrstan primjer za to daje Umberto Eco u svojem predavanju *Interpretacija i nadinterpretacija*, koje je kasnije objavljeno i kao knjiga (*Interpretation and Overinterpretation*, 1990). Parafrazirajući Ecov primjer, ako liječnik primijeti da svi njegovi pacijenti pate od ciroze jetre zato što redovito piju viski i sodu, konjak i sodu ili džin i sodu pa iz toga zaključuje da soda uzrokuje cirozu jetre, taj liječnik *nije* u pravu (Eco, 1990, str. 67), odnosno krivo je interpretirao podatke koje ima.

¹³ U smislu freudijanske psihoanalize može se reći kako je Freud bio usmjeren prema istraživanju dimenzija umjetnikove osobnosti koja se u podsvijesti odražava kroz književnost. Freud je vjerovao da je izvor umjetničkoga stvaranja zapravo neuroza prisutna u psihi književnika (Mazza, 2003, str. 9). Zato autobiografija, primjerice, nije pogodna za terapijsko čitanje. Zbog prirode žanra autobiografije, autoru bi se trebalo vjerovati, pa to na određeni način

Bez obzira na to što terapijsko čitanje nije oblik psihoterapije, premda ponekad liči na nju, obavezan je etički kodeks ponašanja koji uključuje *povjerljivost*, *profesionalnost* i *dobrobit svih sudionika*. Ove se smjernice ne moraju primijeniti na književne likove, ali se moraju primijeniti na sve ostale sudionike terapijskoga čitanja. Dakle, unatoč tome što se u terapijskome čitanju vrlo otvoreno razgovara o emocijama književnih likova, treba zadržati visoku razinu pristojnosti, poštovanja i kulture u ophođenju sa svim sudionicima terapijskoga čitanja. Netko se od čitatelja može snažnije povezati s nekom osobinom književnoga lika, pa je može doživjeti osobnije, zbog čega su umjerenost, pristojnost, diskrecija i poštovanje temeljni načini razgovora o tim i takvim osobinama (Piskač i Marinčić, 2024, str. 253).

I na kraju, što je možda i najzanimljivije u terapijskome čitanju i što ga definitivno razlikuje od psihoterapije—književnim likovima možemo, pa čak i trebamo, „dati savjet” jer ga ionako ne može čuti, pa neće moći prilagoditi svoje ponašanje u budućnosti. S druge strane, savjete je *zabranjeno* davati drugim sudionicima terapijskoga čitanja zato što savjete mogu davati samo educirani psihoterapeuti, a i oni to čine vrlo oprezno i rijetko.¹⁴ No savjeti koje dajemo književnim likovima njima ne mogu naškoditi, a svi sudionici terapijskoga čitanja mogu čuti što bi bio bolji životni izbor te odlučiti žele li to ili ne žele primijeniti i u svome životu. U smislu „doživljavanja” savjeta književnome liku od strane čitatelja, voditelj treba voditi razgovor tako da svima bude jasno da je savjet posve i u cijelosti fakultativan i da se odnosi samo i isključivo na književni lik.

Na samome kraju o terapijskome čitanju, jedna od ključnih prednosti terapijskoga čitanja u ovome obliku jest što čitatelji ostaju u emocionalno sigurnoj zoni. Budući da diskusija nije usmjerena direktno na osobna iskustva čitatelja, već na rekonstrukciju iskustva književnih likova, čitatelji smogu otvorenije izražavati svoje mišljenje i osjećaje, a da pri tome ostanu emocionalno zaštićeni od razotkrivanja. Ovaj način rada omogućava čitateljima da, iako indirektno, istražuju i razumiju vlastite emocije i životne kontekste (Piskač i Marinčić, 2024, str. 175).

Terapijsko (emocijsko) čitanje priče Među zverima

Kako bi se terapijsko čitanje i konkretno oprimjerilo, pročitat će se, analizirati i interpretirati na terapijski način priča *Među zverima* Mihajla Pantića (Pantić,

„ograničava” emocijsku slobodu čitatelja. *Psihoanalitička kritika* je puno pogodnija za analizu ovakvog tipa teksta zato što se usmjerava prema autoru (Piskač i Marinčić, 2024, str. 91).

¹⁴ U gotovo se svakoj psihoterapiji, iz vrlo dobrih razloga, živim osobama savjeti ne dijele, osim u iznimnim slučajevima i samo u nekim psihoterapijskim pristupima, a i tada vrlo oprezno i skrupulozno. To je nešto čega voditelji radionica terapijskoga čitanja moraju biti jako svjesni (Duan et al., 2018, str. 176). U terapijskome čitanju savjeti se mogu dijeliti samo i isključivo književnim instancama i subjektima. Naime, književni likovi nisu živi ljudi, te im savjet ne može nauditi. No i tada se to čini uz vrlo jasne granice i pravila o poštovanju mišljenja svih sudionika terapijskoga čitanja.

2005, str. 7–9).¹⁵ Ova je priča odabrana zato što izvrsno tematizira odnos prema zaljubljenosti onih koji su zaljubljeni i onih u njihovoj blizini te kako zaljubljenost utječe na naše živote. Osim toga, priča je jasna, kratka i jezgrovita, čime je posebno pogodna za terapijsko čitanje.

U priči pratimo glavnu junakinju koja putuje autobusom s gospodinom Mladenovićem, u kojega se zaljubljuje te očajnički pokušava u sebi pronaći emocionalnu ravnotežu. Koleba se između prepuštanja zaljubljenosti i kontrole emocija koje se pojavljuju. Tijekom putovanja autobusom, sjećanjima se vraća u prošlost i razmišlja o svojim prethodnim ljubavima i kako je na njih gledala njezina baka. Istovremeno povlači neke paralele između sebe i nje. Dakle, priča otkriva intimnu ispovijest žene koja se zaljubila i nosi se sa cijelim spektrom svojih emocija. S druge strane imamo strah glavne junakinje od toga kako će društvo (njezina kolegica) procijeniti i ocijeniti njezinu zaljubljenost—kao prihvatljivu ili neprihvatljivu.

Ukratko, priča istražuje kompleksnost ljudskih odnosa u smislu zaljubljivanja i realizacije prave ljubavi, te utjecaj odgoja i prošlosti na naše životne stavove i opredjeljenja. Isto tako, priča otvara i mogućnost kritike društvenih normi koje pod mikroskop stavljaju žensko zaljubljivanje te ga ocjenjuju i procjenjuju, što ženama može stvarati snažan emocionalni pritisak, što ćemo ostaviti za neko drugo čitanje.

Polaganim i pomnim čitanjem i tumačenjem konceptualnih emocijskih metafora prikazat će se emocijski horizont glavne junakinje. Rabeći metodu MED ciklusa, promotrit će se koje i kakve misli potiču njene emocije. Na kraju će se emocije povezati s njezinim životnim odabirima.

Nakon što smo na temelju dostupnih podataka iz priče napravili malu psihološku karakterizaciju glavne junakinje, vidjet ćemo koje su slabosti i snage njezinoga karaktera te joj „udijeliti savjet“, kojim bi sebi (da je živa osoba) možda mogla pomoći u životu.¹⁶

Među zverima

U autobusu, sedeći pored mene, on mi je sve vreme gledao u kolena. I govorio je, nije prestajao, bože, govorio je tako kao da zna sve reči ovoga sveta. Proklinjala sam sebe što nisam ponela džemper, mogla bih da ga prebacim preko krila,

¹⁵ Mihajlo Pantić istaknuti je srpski pisac i književni kritičar. Ima izraženu sposobnost da na jednostavan i dojmljiv način osvijetli složenost ljudskih emocija, a napose ljubavi. Realističnim stilom pisanja istražuje ljubav u svim njenim oblicima, od euforične zaljubljenosti do tihih, dugotrajnih veza. Njegovi su likovi kompleksno osmišljeni, sa realističnim emocijama i motivacijama, što dodatno pojačava emocionalni utjecaj njegovih priča.

¹⁶ Sudionici terapijskoga čitanja koji sudjeluju u kreiranju savjeta mogu, ali i ne moraju pronaći sličnost i u vlastitim životima. Koliko će oni od toga prenijeti u osobno iskustvo, ovisi o njima i samo o njima! Voditelj terapijskoga čitanja ni na koji način ne smije utjecati na to, nego svačiji sud o formiranom „savjetu“ prihvatiti profesionalno, dostojanstveno i empatično.

ali ne, dan je, verujte mi, bio savršen, vedar, kao posle lakih snova, i nikakav mi džemper nije bio potreban. A on je govorio i govorio, i gledao u moja kolena. Pravila sam se da ga slušam, povremeno bih se osmehnula, i srećom da putovanje od Novog Beograda do zoološkog vrta na Kalemegdanu nije dugo, inače, ne znam kako bih sve to izdržala. Ma ne, nije mi bilo neprijatno, naprotiv, bilo je nepodnošljivo intenzivno. Celu prethodnu nedelju mislila sam o poseti zoološkom vrtu, ne zbog kengura i gavrana, nego zbog njega. Kada mi je direktorka škole u ponedeljak rekla da ću u subotu voditi čak u zoološki vrt, odmah sam uhvatila sebe kako se pitam da li će i on ići sa nama. Ti dani, između ponedeljka i subote, bili su čisto iščekivanje: moja koleginića, sa kojom delim sobu za pedagoge, primetila je da sam odsutna. – Samo se smešiš, šta je sa tobom, kao da si se zaljubila – rekla je, a ja nisam ništa odgovorila, hm, šta da joj kažem. U četvrtak sam se malo smirila, videla sam ga na savetu roditelja, sedeo je na drugom kraju sale za sednice, direktorka je po običaju gnjavila, pet minuta priče razvlačila je sat vremena, kao gnjecavo testo, školsko zvono oglašavalo se nekoliko puta, a ona je i dalje mlela i mlela, molim vas, apsolutni red i nikakva približavanja kavezima, devojčice urednu kosu, dečaci pod kontrolom i bez palica za bejzbol, zamolićemo gospodina Mladenovića da ide sa nama kao predstavnik roditelja. On je potvrdno klimnuo glavom, sa zadovoljstvom, rekao je.

Vraga, nisam se smirila. To je bio privid, ispod kojeg je rasla drhtavica, o kojoj sam, pravo govoreći, samo slušala. Sve moje dotadašnje ljubavi bile su prividi ljubavi. U noći između četvrtka i petka nisam spavala, mislila sam da li me je on gledao, tamo, na sastanku kod direktorke, ili mi se samo učinilo, nisam mogla dobro da vidim, znate, ja sam malo kratkovida, ali retko nosim naočare, ne sviđa mi se izgled mog lica sa naočarima. On je sedeo izmaknut, i, usuđujem se da to kažem, ne baš stvaran, tamo, na drugom kraju sale za sednice, tik ispod prozora kroz koji neštedimice lije oštra majska svetlost, i zamagljuje mi i onako zamagljen pogled. – Šta je – bila je neumoljiva moja koleginića kada sam se posle sastanka vratila u sobu – neko ti je zavrteo pamet – tako je rekla, ona zna da čita sa lica, radi sa decom u prepubertetu. Da, u subotu ujutru, spremajući se, pred ogledalom, definitivno sam shvatila: sve moje bivše ljubavi, a nije ih bilo bog zna koliko, bile su prividi ljubavi. I vratile su mi se reči koje sam davno slušala, onako, kao da su upućene nekom drugom. – Ti ćeš mnoge ljude učiniti nesrećnim, govorila mi je moja staramajka, kada sam imala svega petnaest godina, i kada su se već svi muškarci okretali na ulici za mnom – a onda će doći jedan i ti ćeš biti nesrećna zbog njega. Tako će se uspostaviti ravnoteža, nema nijedne stvari na ovom svetu koja nema neku drugu stvar sa kojom se nalazi u ravnoteži, pa je isto i među ljudima, među nama, ženama, i njima, muškarcima – da, baš to mi je govorila moja stara bakica, a ja nju tada nisam razumela, nisam ni htela da je razumem, mojoj ludoj glavi bilo je dovoljno što su se mladići iz Bloka 21 sa Novog Beograda zaljublivali u mene jer sam ih gledala onim

ludim, vijoglavim pogledom od kojeg su svi odreda padali u nesvest. Njegov sin redovno dolazi kod mene. Pametan je, ali kao sva deca razvedenih roditelja, ima izvesnih problema u odrastanju. Znam sve o njegovim roditeljima. O majci koja mu sve ređe piše iz Kanade, kuda je otišla sa drugim čovekom i preudala se, i o ocu, profesoru Mladenoviću koji je preuzeo puno starateljstvo nad sinom i starijom kćerkom. Pred autobusom koji je pošao iz školskog dvorišta pozdravila sam se sa dva Mladenovića, mlađi se izgubio negde iza, u gužvi razdragane dece koja će uskoro videti majmune, a stariji je seo, zajedno sa mnom, na ona dva sedišta, odmah iza šoferu. Pričao je i sve vreme mi je gledao u kolena. Bilo mi je svejedno šta govori, samo sam slušala njegov glas, prijatan, gotovo hipnotičan, taj glas je imao neku duboku, drhtavu boju, koja se javlja kod razočaranih ljudi, bože, samo da ne prestane, molila sam u sebi, dok smo prelazili Brankov most, i sve to, njegove reči, svetlost, i kratko putovanje lavovima, raslo je u meni do nepodnošljivosti. Tek tada, zaista, tek tada, razumela sam šta mi je nekada govorila majka moje majke, sa pokrićem pune proživljenosti, iz najdubljeg ličnog iskustva, onog koje osnažuje svaku mudrost, kako su nas učili na fakultetu, zato što je sama prošla kroz sličnu priču, bila je lepota na glasu, i mnoge je ljude učinila nesrećnim, a onda je nju zauvek unesrećio moj dedica, lepi moj dedica, koji je voleo sve žene sveta odjednom i umeo je sa njima. I, tako, kada smo se uputili prema slonovima, dan se primicao podnevu, pomislila sam, mada sam znala kako se završava svaki ljubavni roman, bože, šta će mi sada reći ovaj čovek koji hoda pored mene i koga, birajući među šest milijardi želja ovoga sveta, jedino, očajnički jedino, želim samo da uhvatim za ruku.

Analizu konceptualnih emocijskih metafora možemo započeti već samim naslovom: *Među zverima*. Značenje te metafore u smislu *ishodišne* konceptualne metafore znači da se glavna junakinja nalazi između dvije životne krajnosti; s jedne strane želi ući u vezu, a s druge ima strah od veze. „Zveri” su njezine suprotstavljene emocije koje osjeća, a to bi ujedno bila i *ciljna domena* te konceptualne metafore. Frustracija najbolje opisuje to stanje u kojemu se nalazi. Pogledamo li kako se frustracija preslikava na emocionalni plan, vidjet ćemo da se može povezati s emocijama straha, neodlučnosti, izgubljenosti, ali i napetosti.

Prva rečenica u kojoj autorica navodi da joj je gospodin gledao u koljena se isto tako može protumačiti kao emocijska konceptualna metafora: *ishodišna domena* je primjećivanje iskazivanja interesa za tijelo glavne junakinje, a *ciljna*, emocijska domena su emocije koje se mogu povezati s ovom radnjom, a mogu biti: nelagoda, stid ili anksioznost (kad bi ona to doživjela kao napad, no ne doživljava).

Isti postupak možemo provesti sa gotovo svakom rečenicom, što bi se na radionici terapijskoga čitanja i učinilo, pa će se ovdje iz praktičnih razloga odabrati samo one rečenice i diskursi koji najjasnije i najnedvosmislenije pridonose psihološkoj karakterizaciji glavne junakinje. Štoviše, kako bi cijeli postupak bio što jasniji, metafore i značenja će se upisivati u tablicu iz koje će biti jasan način kojim se došlo do emocija u tekstu.

Konceptualna emocijska metafora	Ishodišna domena	Ciljna domena	Emocija
„I govorio je, nije prestajao, bože, govorio je tako kao da zna sve reči ovoga sveta.”	Znanje i elokvencija gospodina Mladenovića.	Osjećaj preplavljenosti i divljenja.	Metafora može sugerirati osjećaj divljenja zbog intelektualne sposobnosti sugovornika, ali istovremeno može izazvati i osjećaj preplavljenosti ili inferiornosti zbog njegove sposobnosti da dominira razgovorom.
„Proklinjala sam sebe što nisam ponela džemper, mogla bih da ga prebacim preko krila, ali ne...”	Pogrešan odabir odjeće.	Samoprijekor i frustracija.	Rečenica metaforički izražava frustraciju ili samoprijekor zbog propusta u planiranju, odnosno zbog odluke da se ne ponesu džemper. Junakinja se osjeća loše zbog svoje odluke, što dovodi do osjećaja žaljenja i frustracije.
„... dan je, verujte mi, bio savršen, vedar, kao posle lakih snova, i nikakav mi džemper nije bio potreban.”	Dan je lijep i topao.	Osjećaj zadovoljstva i lakoće.	Rečenica izražava sreću i spokoj, koristeći sunčan i vedar dan kao metaforu za lakoću i udobnost. Usporedba s „lakim snovima” pojačava taj osjećaj te sugerira bezbrižnost i unutarnji mir.
„Pravila sam se da ga slušam, povremeno bih se osmehnula...”	Interakcija i socijalna prilagodba.	Maskiranje pravih osjećaja.	Metafora može sugerirati osjećaj nelagode ili frustracije koji se pokušava prikriti socijalno prihvatljivim ponašanjem kao što je osmijeh. Može implicirati i emocionalni teret ili umor od održavanja „fasade” zainteresiranosti.
„... i srećom da putovanje od Novog Beograda do zoološkog vrta na Kalemegdanu nije dugo, inače, ne znam kako bih sve to izdržala.”	Trajanje putovanja je iscrpljujuće.	Osjećaj izdržljivosti ili sposobnost podnošenja situacije.	Metafora odražava anksioznost ili nelagodu zbog situacije u kojoj se junakinja nalazi, s implikacijom da je duže trajanje putovanja moglo dodatno pogoršati njeno emocionalno stanje. Sugerira se osjećaj olakšanja što je putovanje kratko, što omogućuje lakše podnošenje situacije.

Konceptualna emocijska metafora	Ishodišna domena	Ciljna domena	Emocija
„Celu prethodnu nedelju mislila sam o poseti zoološkom vrtu, ne zbog kengura i gavrana, nego zbog njega.”	Očekivanje planiranog događaja.	Osjećaj anticipacije ili uzbuđenja zbog društva g. Mladenovića.	Metafora sugerira da je protagonistkinja bila emocionalno investirana u nadolazeću posjetu, ali ne zbog zoološkog vrtu <i>per se</i> , već zbog osobe s kojom će podijeliti to iskustvo. To može implicirati osjećaje kao što su uzbuđenje, nadanje i „ljubavni interes”. Metafora isto tako pokazuje kako junakinja može preusmjeriti uobičajenu aktivnost u emocionalno značajno događanje.
„Ti dani, između ponedjeljka i subote, bili su čisto iščekivanje...”	Nestrpljivo iščekivanje subote.	Osjećaj anticipacije i uzbuđenja.	Metafora pokazuje emocionalnu investiciju u predstojeći događaj, što može biti povezano s osjećajima uzbuđenja, nade i, možda, anksioznosti zbog očekivanja.
Ravnateljica je pričala puno: „... et minuta priče razvlačila je sat vremena, kao gnjecavo testo...”	Ravnateljica priča dosadno i bez forme.	Osjećaj frustracije ili dosade.	Metafora sugerira osjećaj nezadovoljstva i frustracije zbog dugotrajnosti i repetitivnosti direktoričinog govora. Usporedba s „gnjecavim testom” pojačava osjećaj monotonije i neefikasnosti te sugerira da je proces bio ne samo dug, već ga je bilo i teško izdržati.
„... školsko zvono oglašavalo se nekoliko puta, a ona je i dalje mlela i mlela...”	Zvono kao signal za prekid aktivnosti—upozorenje.	Osjećaj da treba nešto poduzeti.	Metaforična rečenica koristi školsko zvono kao signal za prekid, ali direktorica nastavlja bez obzira na to, što dovodi do osjećaja iritacije i nemoći među slušateljima. Metafora „mlela i mlela” dodatno pojačava percepciju njene govorne aktivnosti kao nečega što je izrazito repetitivno, teško pretrpjeti i što ometa normalan tok stvari.

Konceptualna emocijska metafora	Ishodišna domena	Ciljna domena	Emocija
„To je bio privid, ispod kojeg je rasla drhtavica...”	Drhtanje tijela.	Osjećaj nesigurnosti ili tjeskobe.	Vanjski izgled situacije ili osjećaja bio je varljiv, skrivajući dublju, „unutarnju drhtavicu”. To može simbolizirati tjeskobu, strah ili nesigurnost. „Drhtavica” ovdje može predstavljati vanjsku manifestaciju unutarnje uznemirenosti koja se razvija unatoč prividnom miru ili stabilnosti.
„Sve moje dotadašnje ljubavi bile su prividi ljubavi.”	Junakinja nije nikada do sada zaista voljela.	Osjećaj razočaranja ili nepotpunosti.	Rečenica izražava osjećaj razočaranja ili možda čak osjećaj izdaje “same sebe”, gdje su prethodna emocionalna iskustva bila manje stvarna ili duboka nego što se prvotno činilo. To može uključivati osjećaje praznine, tuge ili razočaranja zbog toga što ljubav nije bila onakva kakvom se činila.
U noći između četvrtka i petka nije spavala: „... mislila sam da li me je on gledao, tamo, na sastanku kod direktorke, ili mi se samo učinilo, nisam mogla dobro da vidim...”	Pitanje percepcije stvarnosti.	Osjećaj nesigurnosti i neizvjesnosti.	Metafora sugerira osjećaj nesigurnosti i mentalnu zabrinutost, što rezultira nesanicom. Razmišljanje o tome je li bila primijećena ili ne dovodi do osjećaja anksioznosti i nesigurnosti, naglašavajući duboku emocionalnu uključenost i važnost tog dojma za nju.
Kratkovidna je, ali ne nosi naočale zbog izgleda: „... znate, ja sam malo kratkovidna, ali retko nosim naočare, ne sviđa mi se izgled mog lica sa naočarima.”	Ne sviđa se sebi s naočalama.	Osjećaj nesigurnosti.	Rečenica metaforički pokazuje kako fizička ograničenja (kratkovidnost) i osobne nesigurnosti (izgled s naočalama) utječu na emocionalno stanje junakinje. Nesigurnost zbog vlastitog izgleda s naočalama dovodi do odluke da ih ne nosi, što zauzvrat utječe na njezinu sposobnost da jasno percipira svijet oko sebe, pa je to čini nesigurnom. Dakle, emocije nesigurnosti i neizvjesnosti.

Konceptualna emocijska metafora	Ishodišna domena	Ciljna domena	Emocija
Nakon što ju je kolegica pitala što joj je, protagonistica kaže kako ona „zna da čita sa lica, radi sa decom u pretpubertetu.”	Znatiželja i pronicljivost kolege.	Osjećaj izloženosti ili razotkrivanja glavne junakinje.	Emocionalna reakcija na razotkrivanje zaljubljenosti može biti nelagoda ili osjećaj da je njezino unutarnje stanje lako vidljivo drugima, što može biti neugodno.
„Ti ćeš mnoge ljude učiniti nesrećnim”, govorila joj je baka kada je bila u pubertetu.	Predviđanje nesretne budućnosti potencijalnih partnera glavne junakinje.	Osjećaj odgovornosti ili krivnje.	Metafora implicira teret predviđanja da će protagonistkinja nehotice uzrokovati tuđu nesreću. To u njoj može stvoriti osjećaj težine, krivnje ili predodređenosti u njezinim međuljudskim odnosima, posebno u ljubavnim vezama.
Baka dalje kaže: „... a onda će doći jedan i ti ćeš biti nesrećna zbog njega.”	Predviđanje dolaska „fatalne” osobe koja će junakinju učiniti nesretnom.	Osjećaj fatalizma.	Metafora sugerira da će, bez obzira na sve prethodne interakcije, postojati jedna osoba koja će uzrokovati junakinjinu osobnu nesreću. Ova rečenica može poticati osjećaje tuge, straha od budućnosti ili fatalizma, odnosno vjerovanja da je njena emocionalna patnja neizbježna.
„... mojoj ludoj glavi bilo je dovoljno što su se mladići iz Bloka 21 sa Novog Beograda zaljubljujivali u mene jer sam ih gledala onim ludim, vijoglavim pogledom...”	Fizički pogled ili izraz očiju koji ima utjecaj na druge ljude.	Osjećaj moći i privlačnosti.	Odražava se osjećaj moći i samopouzdanja koji junakinja dobiva svojom sposobnosti da privuče pažnju i izazove reakciju kod drugih. „Ludim, vijoglavim pogledom” simbolizira intenzitet i možda čak manipulativnu moć koju njezin pogled ima nad drugima, dovodeći je do osjećaja trijumfa ili zadovoljstva.

Konceptualna emocijska metafora	Ishodišna domena	Ciljna domena	Emocija
»... od kojeg su svi odreda padali u nesvest.«	Ekstremna fizička reakcija na stimulaciju.	Osjećaj dominantnosti ili superiornosti.	Osjećaj moći koji protagonistinja doživljava s obzirom na njezin, kao gotovo nadnaravan, utjecaj na druge. Metafora može odražavati i njezinu percepciju vlastite privlačnosti kao nečega što ima dramatičan učinak na druge, dodatno pojačavajući njezin osjećaj fatalne privlačnosti i moći.
Slušala je njegov glas: »... prijatan, gotovo hipnotičan, taj glas je imao neku duboku, drhtavu boju, koja se javlja kod razočaranih ljudi...«	G. Milanović ima lijep i ekspresivan glas.	Osjećaj fascinacije i empatije.	Metafora konotira osjećaj bliskosti ili čak poistovjećivanja s emocionalnim stanjem g. Milanovića.
»... bože, samo da ne prestane, molila sam u sebi, dok smo prelazili Brankov most, i sve to, njegove reči, svetlost, i kratko putovanje lavovima, raslo je u meni do nepodnošljivosti.«	Uzbudljivo i napeto putovanje.	Osjećaj intenzivne emocionalne preplavljenosti.	Metafora može implicirati osjećaj preplavljenosti, intenzivnog zadovoljstva ili čak anksioznosti zbog intenziteta doživljaja.
»... razumela sam šta mi je nekada govorila majka moje majke, sa pokrićem pune proživljenosti, iz najdubljeg ličnog iskustva.«	Prijenos mudrosti s generacija na generaciju.	Osjećaj prosvjetljenja i razumijevanja.	Junakinja shvaća životne lekcije koje su joj prenesene iz prve ruke od njezine bake. Emocionalni odgovor na to uključuje poštovanje, zahvalnost i možda čak i osjećaj emocionalne povezanosti s bakom.

Konceptualna emocijska metafora	Ishodišna domena	Ciljna domena	Emocija
„... bila je lepota na glasu, i mnoge je ljude učinila nesrećnim, a onda je nju zauvek unesrećio moj dedica, lepi moj dedica, koji je voleo sve žene sveta odjednom i umeo je sa njima.”	Opis složenosti ljubavnih odnosa.	Osjećaj tragedije, a možda čak i fatalizma.	Metafora opisuje ciklus ljubavi i patnje koji je obilježio život bake. „Zauvek unesrećio” naglašava trajnu emocionalnu bol, dok detalji o djedici koji je „voleo sve žene sveta” sugeriraju složene odnose koji mogu u baki izazvati vrlo teške osjećaje ljubomore, i tragedije.
„... kada smo se uputili prema slonovima, dan se primicao podnevu, pomislila sam, mada sam znala kako se završava svaki ljubavni roman...”	Kraj i rasplet situacije.	Osjećaj predodređenosti i fatalizma.	Metafora odražava junakinjin osjećaj fatalizma i sudbinske predodređenosti, posebno u kontekstu ljubavne priče. Usprkos prepoznavanju uobičajenih narativa u ljubavnim romanima, njezino osobno iskustvo i želje čine ju emotivno uloženom u nepovoljan ljubavni ishod. To sugerira mješavinu nade i rezignacije.
„... bože, šta će mi sada reći ovaj čovek koji hoda pored mene i koga, birajući među šest milijardi želja ovoga sveta, jedino, očajnički jedino, želim samo da uhvatim za ruku.”	Borba između razuma i strasti (emocija).	Osjećaj intenzivne potrebe za ljubavi.	Metafora ilustrira duboku emocionalnu želju i ljubav koju protagonistkinja osjeća prema osobi s kojom hoda. Izraz „očajnički jedino” pojačava osjećaj urgentnosti i jedinstvenosti njezine želje, ukazujući na ekskluzivnu i moćnu emocionalnu povezanost koju osjeća prema toj osobi, i stavlja naglasak na želju za fizičkim i emocionalnim kontaktom.

Emocionalna dinamika i kognitivo-emocionalna prilagodba junakinje

Simboličkim se modeliranjem značenja konceptualnih emocijskih metafora može otkriti i opisati bogato emocionalno tkivo koje oblikuje literarni lik junakinje. Njezina psihološka karakterizacija demonstrira značajnu introspektivnost i složenost upravljanja emocijama. Unatoč tome što joj se emocionalne reakcije i interpersonalne interakcije temelje na dubokom razumijevanju i empatiji, često se nalazi u stanju sukoba između vlastitih idealiziranih očekivanja i stvarnih iskustava, osobito u kontekstu romantičnih veza.

Pokazuje visoku razinu emocionalne osjetljivosti, sposobna je interpretirati suptilne emocionalne nijanse, što joj daje bogat unutarnji život. Međutim, ta ista sposobnost dovodi je do emocionalnog povlačenja i anticipacije boli, posebice u kontekstu ljubavnih veza, gdje prevladava fatalistički pogled na ljubav koji često rezultira emocionalnim ogradama zbog straha od predanosti odnosu. Zbog toga su njezine interakcije s društvom, i njezinim potencijalnim odabranicima, obilježene ponašanjem koje uključuje maskiranje pravih emocija socijalno prihvatljivim ponašanjem, primjerice „prisilni osmijeh” koji skriva unutarnju frustraciju ili nelagodu tijekom komunikacije. Ova joj maska ponekad služi kao obrambeni mehanizam za usklađivanje njezinog unutarnjeg stanja s očekivanjima okoline, no „na duže staze” to dovodi do frustracije zbog nemogućnosti zadovoljenja tih istih očekivanja.

S obzirom na emocionalnu investiranost i anticipaciju koja karakterizira njezin pristup romantičnim vezama, junakinja često doživljava cikluse uzbuđenja i razočaranja, osobito kada ishodi ne ispune njena visoka očekivanja. No zanimljivo je da joj njezina sposobnost manipulacije drugih (i samozavaravanja) kojom privlači pažnju i izaziva reakcije daje osjećaj moći i samopouzdanja. Istovremeno je takvo manipulativno ponašanje naposljetku dovodi do emocionalne izolacije, osjećaja gubitka te nemogućnosti održanja ljubavne veze.

Jedan od uzroka takvoga razmišljanja i ponašanja leži i u tome što „crpi životne mudrosti” iz svoje obiteljske povijesti: baka joj je emocionalni i moralni kompas. Međutim, taj isti „izvor mudrosti” funkcionira kao dvosjekli mač. Naoko joj daje određenu sigurnost, no istovremeno je stavlja u okvir potencijalnih (negativnih) očekivanja od života te služi i kao način opravdavanja njezinih ljubavnih neuspjeha i izgovora tipa: to ti je tako i po tome se pitanju „ne može ništa učiniti”. Sve je to gura u osjećaj neke „obiteljske predodređenosti” i fatalizma, što potencijalno otežava stvarnu emocionalnu prilagodbu i osobni rast.

Dakle, ključno je razumjeti da junakinjin unutarnji svijet, iako bogat i vibrantan, da bi zaista bio emocionalno ugodniji, zahtijeva učenje i razvijanje strategija za bolju emocionalnu regulaciju i postavljanje realnijih očekivanja u ljubavnim odnosima. Kada bi se junakinja usredotočila na razvijanje tih vještina, kao što su osnaživanje samopouzdanja i realno postavljanje očekivanja, mogla bi

ostvariti značajan pozitivan učinak na ostvarivanje ljubavnih veza, ali i svih drugih interpersonalnih odnosa. Također, osvještavanje „obiteljskih mitova” i „obiteljske predodređenosti” i odustajanje od takvih narativa, odnosno „priča u glavi sa samom sobom”, moglo bi, kao prvi korak prema preuzimanju odgovornosti za svoj emocionalni život, pridonijeti njezinom emocionalnom oslobađanju i autonomiji.

Zaključak

U zaključku se može reći kako terapijsko čitanje, na primjeru analize i interpretacije priče *Među zverima* Mihajla Pantića, rabi različite metode i teorijske okvire da bi se ukazalo na to kako književnost može služiti kao sredstvo za emocionalno osvještavanje i terapijsku intervenciju. Odnosno, pojašnjava se koncept terapijskog čitanja koji se odmiče od tradicionalnog pristupa književnosti te se usmjerava na emocionalni doživljaj čitatelja. U tome smislu terapijsko čitanje koristi književnost kao alat za istraživanje vlastitih emocija čitatelja, gdje čitatelj kroz interakciju s tekstom i likovima reflektira vlastite životne situacije i emocionalne reakcije.

Relativno se detaljno razmatraju emocionalni aspekti koji se javljaju pri čitanju, s naglaskom na to kako čitatelji interpretiraju i internaliziraju emocionalne sadržaje teksta. Odnosno, emocije koje proizlaze iz čitanja nisu samo odraz onoga što tekst prikazuje, već su i rezultat osobne emocionalne povijesti i trenutnog psihičkog stanja čitatelja. Ovaj se fenomen istražuje kroz prizmu simboličkoga modeliranja i teorije kognitivne psihoterapije, dakle, naglasak je na interdisciplinarnom pristupu koji kombinira književnost, psihologiju i psihoterapiju, sugerirajući kako književnost može imati terapijsku vrijednost izvan tradicionalnih granica literarne kritike i teorije.

Jedan od ključnih segmenata rada je analiza priče *Među zverima*, gdje se pokazuje kako specifični književni tekst može poslužiti kao polazište za terapijsko čitanje. Pokazuje se kako književni sadržaj može potaknuti i obraditi duboki emocionalni sadržaj. Posebno se istražuje kako glavna junakinja priče doživljava emocionalne turbulencije koje, zapravo, reflektiraju univerzalne teme zaljubljenosti, ljubavi, gubitka i samospoznaje.

U svemu je tome voditelj terapijskog čitanja nezaobilazan i važan segment terapijskoga čitanja. Njegova uloga nije samo interpretacija teksta, već i vođenje emocionalne interakcije čitatelja s tekstom te upravljanje cijelim procesom terapijskoga čitanja. Voditelj pomaže čitateljima da artikuliraju svoje emocije, pružajući im podršku u emocionalnom rastu i razumijevanju.

Dakle, emocijsko–terapijsko čitanje doprinosi širem razumijevanju toga kako književnost može služiti kao sredstvo za emocionalnu intervenciju i osobni razvoj, pružajući novu perspektivu emocijsko–terapijskoga čitanja kao ozbiljne i važne discipline unutar humanističkih i društvenih znanosti.

Literatura

- Agus, C. (2013). Conceptual metaphor related to emotion. *Jurnal Pendidikan Bahasa dan Sastra*, 13(2), 204–214. https://doi.org/10.17509/bs_jpbsp.v13i2.292
- Baraldi, C., Corsi, G., & Esposito, E. (2021). *Unlocking Luhmann: A Keyword Introduction to Systems Theory*. Bielfeld: Bielfeld University Press. <https://doi.org/10.14361/9783839456743>
- Bruneau, L. (2014). The process of therapeutic reading: Opening doors for counselor development. *Journal of Creativity in Mental Health*, 9, 1–20. <https://doi.org/10.1080/15401383.2014.892864>
- Ciampi, L. (2004). Ein blinder Fleck bei Niklas Luhmann? Soziale Wirkungen von Emotionen aus Sicht der fraktalen Affektlogik. *Soziale Systeme*, 10(1), 21–49. <https://doi.org/10.1515/sosys-2004-0103>
- Dryden, W., & Neenan, M. (2004). *Rational Emotive Behavioural Counselling in Action*. London: SAGE Publications.
- Drymonitis, A. (2023). Live coding poetry: The narrative of code in a hybrid musical/poetic context. *Organised Sound*, 28(2), 241–252. <https://doi.org/10.1017/S1355771823000493>
- Duan, C., Knox, S., & Hill, C. E. (2018). Advice giving in psychotherapy. In: E. L. MacGeorge & L. M. Van Swol (Eds.). *The Oxford Handbook of Advice* (pp. 175–196). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190630188.013.11>
- Eco, U. (1990). *Interpretation and Overinterpretation*. Cambridge: Clare Hall, Cambridge University.
- Gavins, J., & Steen, G. (Eds.). (2003). *Cognitive Poetics in Practice*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203417737>
- Grant, S. (2008). Emotion, cognition and feeling. *Synthesis Philosophica*, 45(1), 53–71.
- Hajdarević, D. i Periša, A. (2015). Znanje i gledanje u konceptualnoj metafori. *Croatica et Slavica Iadertina*, 11(2), 285–309. <https://doi.org/10.15291/csi.768>
- Hogan, P. C. (2011). What emotions are. In: P. C. Hogan, *What Literature Teaches Us about Emotion* (pp. 40–75). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511976773.003>
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lacan, J. (1977). *Écrits: A Selection*. London: Tavistock Publications.
- Lakoff, G. J., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lawley, J., & Tompkins, P. (2000). *Metaphors in Mind. Transformation Through Symbolic Modelling*. London: The Developing Company Press.
- Lehrer, J. (2008). *Proust was a Neuroscientist*. Boston, Massachusetts: Houghton Mifflin Harcourt.
- Luhmann, N. (1984). *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Mazza, N. (2003). *Poetry Therapy: Theory and Practice*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003022640>

- Onega, S., & Landa, J. A. G. (1996). *Naratology: An Introduction*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315843018>
- Pantić, M. (2005). *Ako je to ljubav*. Beograd: Stubovi kulture.
- Piskač, D., & Marinčić, M. (2024). *Čustveno življenje metafor: biblioterapevtska perspektiva*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.4312/9789612973667>
- Riese, J. (2011). Functions, communication, and perception of emotions in Luhmannian theory: Emotions as reflection resources of social systems. *Soziale Systeme*, 17(1), 53–72. <https://doi.org/10.1515/sosys-2011-0104>
- Sanders, D., & Wills, F. (2005). *Cognitive Therapy: An Introduction*. London: SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781446279762>
- Sproles, K. (2019). Reflective Reading and the Power of Narrative: Producing the Reader. London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429467370>
- Stenner, P. (2004). Is autopoietic systems theory alexithymic? Luhmann and the socio-psychology of emotions. *Soziale Systeme*, 10(1), 159–185. <https://doi.org/10.1515/sosys-2004-0109>
- Wright, E. (2003). *Psychoanalytic Criticism, Theory in Practice*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315016054>
- Žunkovič, I. (2022). *Zgodbe, ki nas pišejo: izmišljene zgodbe, kako jih beremo in kako nas spreminjajo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.4312/9789617128253>

Davor PISKAČ

University of Zagreb
Faculty of Croatian Studies
Department of Croatology
Zagreb (Croatia)

Emotional Reading of the Story *Među zverima* by Mihajlo Pantić

Summary

The aim of the paper is to demonstrate how emotional or/and therapeutic reading enables readers to become aware of their own emotions through interaction with a literary text, making literature a tool for emotional growth and development. Therapeutic reading is introduced as a novel approach, distinct from aesthetic or purely entertainment-focused reading. It emphasizes the pragmatic, bibliotherapeutic functions of a text, setting it apart from traditional literary criticism. This method centers on the emotions evoked in the reader by a text and employs techniques such as understanding conceptual emotional metaphors, symbolic modeling, and the MED cycle, rooted in cognitive psychotherapy.

Furthermore, the paper highlights the importance of viewing emotions as symbolically generalized communication media, which bridge the literary system and the reader's psychological system. These concepts are exemplified through a bibliotherapeutic analysis

of Mihajlo Pantić's story *Među zverima* (Among the Beasts), chosen for its suitability to therapeutic reading due to the clear connections between the protagonist's thoughts, emotions, and life decisions—precisely the focus of therapeutic reading.

Additionally, the paper outlines the essential qualities required for a facilitator of therapeutic reading to ensure the process is both functional and ethical.

Keywords: Mihajlo Pantić; emotional (therapeutic) reading; conceptual metaphor; symbolic modeling; MED cycle.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторско-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).